

Репецький В. М.

*професор, Львівська комерційна академія,
завідувач кафедри господарського права та процесу*

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА У ЗБРОЙНОМУ КОНФЛІКТІ УКРАЇНИ

Ключові слова: *міжнародний збройний конфлікт, не міжнародний збройний конфлікт, окупація, агресор, суверенітет, давність у міжнародному праві.*

Keywords: *international armed conflict, non-international armed conflict, occupation, aggressor, sovereignty, prescription in international law*

На сьогодні не лише молодому науковцю, але й студенту старших курсів вищої школи, які вивчають міжнародне право, стає цілком зрозумілою тенденція щодо актуальності та самого розвитку міжнародного гуманітарного права.

Вказана галузь виникла у XIX столітті, коли домінуючою була державно-центриська теорія міжнародного права. У зазначений період, міжнародне право визначало права та обов'язки передусім держави, а не окремих осіб, а відтак, правила ведення війни були адресовані щодо держав і не передбачали юридичних підстав стосовно індивідуальної кримінальної відповідальності.

Перша і друга Гаазькі мирні конференції 1899 та 1907 рр. зробили важливий прорив у становленні і розвитку міжнародного гуманітарного права, як окремої галузі міжнародного публічного права. Прийняті в подальшому міжнародно-правові акти з питань обмеження та застосування засобів та методів ведення збройних конфліктів призвели до суцільної кодифікації основних інститутів цієї галузі. Однак, найважливішим підсумком остаточного формування міжнародного гуманітарного права було прийняття Женевських

конвенцій 1949 р. про захист жертв війни та Додаткових протоколів до них у 1977 році. Відповідно сфера юрисдикції зазначеної галузі почала відображати інтереси міжнародного співробітництва, а не лише інтереси держав та їх громадян в цілому.

Існуюча тенденція відходу сучасного міжнародного права за рамки державного центризму, який був сформований ще за Вестфальським миром, найбільше прослідковується в ідеї міжнародного права прав людини, так як права, з якими ця галузь тісно пов'язана, стосується індивідів або окремих груп, на противагу державам. Необхідно при цьому зазначити, що саме міжнародне визнання прав людини є вагомим відступом від юрисдикції державного суверенітету.

В міжнародно-правовій літературі довгий час існували та і по сьогоднішній день підтримуються ще традиційні державно-орієнтовані підходи щодо тлумачення міжнародного права через широке визначення державного суверенітету і формального його захисту від будь-якого зовнішнього втручання. В той час як міжнародне гуманітарне право вимагає деякого втручання у державний суверенітет. Проте такої позиції притримуються далеко не всі представники науки міжнародного права.

Традиційна концепція міжнародного права за своєю суттю виступає піґрунтям для поставленого завдання – захисту прав людини та основних свобод, на виконання якого направлена існуюча система ООН та ціла низка міжнародно-правових актів, які були прийняті за її ініціативою. Однак вже через деякий час цього вже виявилось недостатнім в якості правової основи для притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права.

В той час як для запобігання міждержавних збройних конфліктів функціонували відповідні запобіжні міжнародні механізми (Рада Безпеки ООН, ОБСЄ та ін.), аналогічних юридичних механізмів для притягнення до відповідальності осіб за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права не існувало. А тому, створення Міжнародного кримінального трибуналу в колишній Югославії та в Руанді були результатом нових концепцій міжнародного права. Сама ж практика діяльності цих судових установ, які намагалися

діяти справедливо і неупереджено під час розгляду справ, у значній мірі сприяла законності та встановленню миру у цих державах та відповідних регіонах в цілому. В подальшому це призвело до створення вже постійного Міжнародного кримінального суду.

Враховуючи обставини, за яких міжнародне гуманітарне право випередило розвиток сучасного міжнародного права з прав людини, необхідно підкреслити, що воно також розвивається осторожно від державно-орієнтованої точки зору, представники якої вважали, що порушення є справою відповідальності держави, і не є підставою для застосування індивідуальної кримінальної відповідальності. Починаючи з чотирьох Женевських конвенцій 1949 року, міжнародні договори з гуманітарного права почали включати норми прямої дії щодо притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності. Задля цього кожен із цих договорів передбачає особливу категорію “серйозні порушення” і зобов’язує держав-членів “ввести в дію законодавство, необхідне для забезпечення ефективних кримінальних покарань для осіб, які вчинили або наказали вчинити” будь-яке з цих серйозних порушень.

Як відомо, 27 лютого 2014 р. в Криму фактично розпочався міжнародний збройний конфлікт, сторонами якого є Україна і Російська Федерація, який продовжується і по сьогоднішній день на Сході України. Вказані ситуації є досить складними з позиції юридичної кваліфікації, і тут не обійтися без ґрунтовних знань теорії і практики міжнародного права в цілому, а також гуманітарного права зокрема. Справа в тому, що для кваліфікації конфлікту немає значення чи визнається сторонами стан війни, і немає значення чи виявляє населення окупованої території опір супротивнику.

Що стосується Криму – необхідно відзначити, що це територія України, яка окупована Російською Федерацією, і в даному випадку до неї повинен застосовуватись правовий режим згідно Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни. Зазначена конвенція покладає на Російську Федерацію обов’язок забезпечувати населення окупованої території всіма належними гарантіями безпеки, прав людини і дотримання правопорядку.

Окупація території держави в межах *ius in bello* не означає переходу суверенітету до держави-окупанта, оскільки *ius contra bellum* за-

бороняє будь-яке захоплення території за допомогою сили. Причому для таких ситуацій строк давності не застосовується. Тут, очевидно, доцільно нагадати, що після 1928 р. та Укладення Паризького пакту, і особливо наприкінці 1945 р., захоплення території не є легітимним способом набуття території в сучасному міжнародному праві.

Рада Безпеки ООН неодноразово нагадувала про цю норму у зв'язку з окупацією Ізраїлем арабських земель [1;], а також щодо ірано-іракського конфлікту [2] і війни у Кувейті [3].

Захоплення певної території іншою державою ніколи не буде визнане міжнародною спільнотою. Відповідно, законний характер міжнародно-правової норми щодо заборони застосування сили неможливо заперечувати на тій лише підставі, що така норма порушувалась. Навіть якщо під примусом держави окупанта окупована держава підпише якийсь договір (а такий варіант і в подальшому не можна виключати у ситуації. Яка склалась в Україні), котрий нібито розв'язує ситуацію, такий договір суперечитиме нормам *ius cogens*. І для такої ситуації необхідно використовувати концепцію права давності, розробленої ще Г.Лаутерпахтом. Він підкреслював, що “поки інші держави продовжують висувати протести і вимоги, фактичне здійснення суверенітету не є непорушним і відсутнє необхідне загальне переконання про те, що поточний стан справ не суперечить міжнародному порядку. Але після припинення таких претензій та вимог, якщо вони на початку висувалися, фактичне володіння перестає чим-небудь порушуватись, і таким чином, за певних обставин справи можуть досягнути стану, при якому вони не суперечать міжнародному праву [4, с. 576–577].

Із вищезазначеного необхідно наголосити на тому, що офіційна позиція нашої держави та світового (європейського) співтовариства повинна бути направлена на невизнання правомірності поширення агресії Російської Федерації на окремі території України.

Як підкреслюється в доктрині міжнародного права, не існує якоїсь часової межі для права давності. Варто нагадати, що Віденський конгрес 1815 року відновив незалежність цілої низки німецьких держав, провівши реставрацію “легітимних” династій, вигнаних Наполеоном. Приклади Польщі, яка втратила незалежність після третього поділу в 1795 році і заново повернула її в 1918 році через 123 роки,

держав Прибалтики, які через 50 років відновили свою державність після анексії з боку СРСР, яскраво засвідчують про те, що в сучасному міжнародному праві немає таких норм, які б забороняли висувати претензії з боку держав на свої колишні території, котрі були захоплені із застосуванням сили. Переконалий, що ці приклади повинні бути повчальними для керівництва нашої держави і всього суспільства.

Аналізуючи ситуацію, яка має місце на Сході України, варто зазначити, що вона не може залишатися без відповідного аналізу з боку міжнародного права. На сьогодні тут триває збройний конфлікт, збройні сили Російської Федерації вчинили інтервенцію, створивши і використавши антиурядові збройні формування проти України. Однак треба зауважити, що тут відбуваються одночасно два різновиди збройних конфліктів: міжнародний і внутрішньодержавний. А така обставина спричинює чимало складнощів щодо застосування різних норм гуманітарного права, які тягнуть за собою відповідні правові наслідки.

Аналізуючи ситуацію, пов'язану з частковою підтримкою збройної агресії Російської Федерації мешканцями східних областей і їхню участь у збройному конфлікті на боці РФ, необхідно зазначити, що ця обставина жодним чином не впливає на кваліфікацію збройного конфлікту – він і надалі класифікується як міжнародний. Як засвідчує історичний досвід, на боці окупантів не раз знаходились мешканці окупованих територій, але це не впливало на характеристику виду збройного конфлікту.

Виділення міжнародного збройного конфлікту, як різновиду збройного протистояння, передбачає, що у питанні щодо захисту жертв збройного конфлікту міжнародного характеру, до них в повній мірі мають застосовуватись норми міжнародного гуманітарного права, які закріплені у Женевських конвенціях та у Додатковому протоколі I. Гарантії в однаковій мірі повинні бути застосовані як для особового складу збройних сил України, так і Російської Федерації.

Що стосуються осіб, які не входять до складу збройних сил Російської Федерації й не підпорядковуються їх розпорядженням та статутам, вони не користуються захистом з боку норм гуманітарного права і на них поширюється кримінальне законодавство України.

Список використаних джерел

1. **Резолюція Ради Безпеки ООН № 242** (1967) от 22.11.1967 г. [Електронний ресурс] // Совет Безопасности ООН. – Режим доступа: [http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/RES/242\(1967\)](http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/RES/242(1967))
2. **Резолюція Ради Безпеки ООН № 582** (1986) от 24.02.1986 г. [Електронний ресурс] // Совет Безопасности ООН. – Режим доступа: [http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/RES/582\(1986\)](http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/RES/582(1986))
3. **Резолюція Ради Безпеки ООН № 662** (1990) от 09.08.1990 г. [Електронний ресурс] // Совет Безопасности ООН. – Режим доступа: [http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/RES/662\(1990\)](http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=S/RES/662(1990))
4. **Lanterpacht H.** International Law. A.Treatise. – 8 th.ed.1955.

Анотація

У статті розглянуто основні тенденції становлення та розвитку міжнародного гуманітарного права. Особливу увагу приділено окупації Криму та збройного конфлікту на Сході України. Обґрунтовано правомірність застосування Женевських конвенцій до осіб, які беруть участь у зазначеному збройному конфлікті та реагування відповідних органів нашої держави на порушення норм гуманітарного права.

Annotation

The article observes the main trends of formation and development of international humanitarian law. The occupation of the Crimea and armed conflict in eastern Ukraine are under special attention in this article. This article predicates legality of application of the Geneva Conventions to persons involved in armed conflict and response of relevant state bodies of humanitarian law violations.